

Handledning

till att läsa och lyssna på skönlitteratur

av Anna Karlsson

LÄSHANDLENING

Om litteraturläsning

Språket är en nyckel till världen runt omkring oss. Att som samhällsmedborgare behärska konsten att läsa, skriva och tala är en demokratifråga. Vårt språk ger oss möjlighet att ta del av samhället och även själva bidra till det.

Läsning av skönlitteratur och sakprosa är utmärkta sätt att utöka ordförråd och kunskaper inom ett obegränsat antal ämnen. Läsning ger oss upplevelser och insikter i andra människors liv och villkor. Genom att ta del av dessa erfarenheter kan vi bättre förstå oss själva. Dessutom förstärks vår empati och vi får en mer nyanserad syn på vår omvärld.

Om att lyssna på skönlitteratur

I *Hjärtlös* får elever i mellanstadieåldern möta skönlitteratur i form av en radioföljetong. Den inlästa barnboken är en gestaltande uppläsning. Med hjälp av musik och ljudeffekter förstärks möjligheten att visualisera det som berättas. Att lyssna tillsammans skapar en gemensam upplevelse som sedan kan utvecklas och fördjupas i samtalen om boken. I boksamtalen får eleverna en djupare förståelse för bokens innehåll och tillfälle att lära sig mer om såväl sitt eget som klasskompisarnas sätt att tänka.

Ofta kan eleverna behöva stöd för att finna strategier kring hur man *lyssnar* på ett bra sätt. Ta gärna upp detta innan ni sätter igång. Det kan till exempel handla om hur man sitter när man lyssnar. Några kanske lyssnar bäst om de ligger ner, eller om de lutar sig fram över bänken. Be eleverna gärna tipsa varandra om goda strategier för att verkligen lyssna. Samtala även om:

- På vilket sätt skiljer sig *lyssna* från *höra*?
- Vilka sinnen behöver man använda när man lyssnar? Kanske behöver man stänga av andra sinnen för att skärpa hörsel och koncentration?

Om läshandledningen

Denna läshandledning är generell och inte specifik för boken *Hjärtlös*. I läshandledningen finns tips på olika typer av lässtrategier att tillämpa på lyssnandet:

- 1 Praktiska tips och annat som kan förbereda eleverna inför lyssnandet.
- 2 Tips på hur ni kan arbeta med begrepp.
- 3 Frågor att prata om innan ni börjar lyssna.
- 4 Lässtrategier inför varje avsnitt.
- 5 Förslag på frågor att diskutera efter varje avsnitt.
- 6 Övningar att göra efter att ni lyssnat på hela boken.

Att lyssna tillsammans

Innan ni lyssnar

Förutsättningarna för att eleverna ska tillgodogöra sig lyssnandet ökar när de har förförståelse. För att skapa förförståelse kan det vara bra att låta eleverna arbeta med centrala begrepp inför varje avsnitt. Beroende på hur långt dina elever har kommit i sin språkutveckling kan ni arbeta med orden på olika sätt.

För att skapa intresse för boken behöver också handlingen lyftas, liksom bokens omslag, sammanhang, genre och vem författaren är.

Skapa förförståelse – ord och begrepp

- Läs (eller lyssna) själv igenom texten från aktuellt avsnitt för att välja ut de ord som du tror att dina elever behöver förbereda sig med inför lyssnandet.
- Gå igenom orden tillsammans. Vilka är nya? Vad betyder de? Vad skulle de kunna betyda? Låt gärna eleverna gissa sig till betydelsen, men stäm av så att alla uppfattar rätt betydelse.
- Vilka olika betydelser kan orden ha?
- Formulera meningar där orden ingår så att de får ett passande sammanhang.
- Hitta synonymer till orden.
- Ta hjälp av orden för att fundera över vad dagens avsnitt kan tänkas handla om.

Skapa förförståelse – handling

Genomför gärna fler aktiviteter med syfte att öka elevernas förförståelse inför lyssnandet:

- 1 Titta på bokens omslag (den fysiska boken eller en bild från nätet). Vad för slags bok tror ni att det är? Vilken genre? Vilka känslor skapar den? Vilka tankar väcks av bokens titel?
- 2 Vad tror ni att boken handlar om?
- 3 Läs texten på baksidan – hur stämmer den med era tankar kring titeln och omslaget?
- 4 Vem har skrivit boken? Har någon läst något annat av författaren?
- 5 Presentera bokens huvudpersoner för eleverna.
- 6 Berätta något om författaren: nationalitet, ålder, bakgrund, andra yrken och om hen skriver om självupplevda erfarenheter.

Under tiden ni lyssnar

Låt eleverna använda passande strategier för att tillgodogöra sig berättelsen på bästa sätt. Vissa övningar förutsätter att eleverna har möjlighet att anteckna under lyssnandet. Prova er fram och anpassa lyssnandet efter gruppens behov. Lyssna utan avbrott eller gör pauser. Att dela upp lyssnandet är också en möjlighet.

Efter att ni har lyssnat

- 1 Titta på orden igen. I vilka sammanhang förekom de i avsnittet?
Använd de nya orden och begreppen när ni pratar om boken.
- 2 Vilken känsla väcktes av avsnittet?
- 3 Vad vill ni veta mer om?
- 4 Utspelar sig boken i dåtid, nutid eller framtid?
- 5 Var utspelar sig boken? Vad känner ni till om den platsen, landet eller staden?

Under rubriken ”Efter varje avsnitt – innehåll och handling” på sidan 5–6 i handledningen finns fler förslag på diskussionsfrågor.

Lässtrategier

Före varje avsnitt

1 På, mellan och bortom raderna

Gör eleverna uppmärksamma på textens olika nivåer. Be dem leta efter information både på, mellan och bortom raderna. ”På raderna” finns det som är direkt uttalat i bokens text. ”Mellan raderna” finns sådant som kräver att eleverna samlar information från olika håll och drar egna slutsatser. För att svara på sådant som står ”bortom raderna” krävs att de använder sig av kunskaper och erfarenheter de har sedan tidigare. Skriv gärna upp dessa tre nivåer på tavlan för att hjälpa eleverna att hålla fokus och minnas.

2 Starka meningar och starka händelser

Be eleverna att lyssna uppmärksamt efter ”starka händelser” eller ”starka meningar” som de upplever är särskilt viktiga för att handlingen ska föras framåt. Det kan vara svårt att hinna anteckna hela meningar medan de lyssnar, men be dem försöka notera något som gör att de kommer ihåg sammanhanget.

3 Bokens tema

Be eleverna fundera över vad som är bokens övergripande tema. Temat är den tanke eller idé som genomsyrar bokens handling och den syns inte alltid klart och tydligt. Ofta finns ett övergripande tema i en ungdomsroman, men det kan finnas flera teman som är synliga i handlingen och budskapet.

Efter varje avsnitt – innehåll och handling

Avsnittets innehåll och handling avgör vilka frågor och följdfrågor som är relevanta. Låt eleverna diskutera i par eller grupp. Arbeta gärna med en gemensam tankekarta eller individuella tankekartor där ni efter varje avsnitt fyller på med information om de olika karaktärerna och händelserna.

1 Huvudpersonen

- Hur beskrivs huvudpersonen?
- Hur tänker ni er att den personen ser ut?

- Vad fick hen uppleva i dagens avsnitt?
- Hur skulle ni ha känt om ni hade varit med om samma sak?
- Vad tänker hen?
- Hur verkar hen må?
- Vilken roll spelade huvudpersonen i det som hände i dagens avsnitt?
- Hur påverkade huvudpersonen övriga personer i boken med vad hen sa eller gjorde?

2 Viktiga händelser

- Vad hände i dagens avsnitt?
- Vilka ”starka händelser” eller ”starka meningar” noterade ni?
- Vad i dessa händelser eller meningar kan vara centralt för fortsättningen i boken?
- Vad var oväntat? Har någon i klassen varit med om något liknande – berätta.
- Använder sig författaren av cliffhangers – ge exempel.

3 Andra viktiga personer i boken

- Vilka andra viktiga personer var med i avsnittet?
- Vad hände med dem?
- Hur beskrivs de?
- Vad får vi veta om dem?
- Hur påverkade dessa personer bokens handling?
- På vilket sätt var de viktiga?
- Vilken relation har de till huvudpersonen och till varandra?

4 Viktiga platser

- Vilka platser och miljöer är centrala i boken?
- Hur beskrivs de? Vilka bilder får ni i huvudet?
- Välj tre adjektiv som beskriver platsen som avsnittet utspelar sig på.

5 Viktiga saker

- Vilka föremål spelar en viktig roll i handlingen?
- Hur beskrivs de?
- På vilket sätt är de viktiga?

6 Saker ni undrar över

- Vad var svårt att förstå?
- Vad reagerade ni starkt på?
- Berätta om något som kunde förstås *mellan* eller *bortom* raderna – men som inte stod *på* raderna.

7 Förutspå

- Vad tror ni kommer att hända i nästa avsnitt?
- Vad i detta avsnitt gör att vi kan gissa oss till vad som kommer att hända i nästa avsnitt?

Efter att ha lyssnat på hela boken

Avslutande samtal om boken

Utgå från följande frågeställningar. Arbeta i par eller grupp.

- 1 Vad handlar boken om?
- 2 Vilket är bokens tema?
- 3 Vilket budskap finns i boken?
- 4 Vad är det för slags stämning i boken? Glad, spännande, läskig?
- 5 Hur börjar boken? Varför tror ni att författaren valde att inleda boken så?
- 6 Hur slutar boken? Vad tyckte ni om slutet? Var det oväntat eller väntat?
- 7 Tycker ni att bokens titel passar bra? Varför, varför inte? Kan ni hitta på alternativa titlar? Om boken är översatt kan ni även jämföra med den titeln.
- 8 Vad kan man lära sig från en skönlitterär bok – och vad lärde ni er av den här boken?
- 9 Hur är det att lyssna på en bok jämfört med att läsa den?
- 10 Har författaren skrivit fler böcker? Vad heter de? Är de skrivna inom samma genre?
- 11 Rita ett eget omslag till boken, där temat, huvudpersonen eller handlingen syns.

Lyft samtalet i helklass och knyt ihop diskussionen utifrån följande punkter:

- 1 Handling
- 2 Tema
- 3 Budskap
- 4 Titel (passar/passar inte – argumentera)
- 5 Vad tar man med sig från läsningen/lyssnandet, lärdomar?
- 6 Lyssna/läsa – skillnader, fördelar, nackdelar.

Förslag på övningar till skönlitterärt läsande och lyssnande

Skrivövning: Boken i en mening

Låt eleverna beskriva bokens handling i en mening. Tipsa dem om att utgå från frågorna *vad, när, var, vem* och *varför* när de ska formulera sig. En extra utmaning kan vara att skriva meningen som exempelvis:

- en speakertext till en filmtrailer
- en statusuppdatering i sociala medier
- en kontaktannons

Låt eleverna läsa upp sina meningar för varandra.

Skrivövning: Vi ändrar lite ...

Låt eleverna välja en händelse ur boken och:

- flytta handlingen till en annan tidsepok och en annan plats
- berätta historien ur någon annans perspektiv
- byta genre
- hitta på ett annat slut på historien.

Låt eleverna läsa sina versioner högt för varandra och diskutera hur historien har ändrats.

Skrivövning: Mejla författaren

Skriv ett gemensamt mejl från klassen till författaren. Eleverna kan berätta vad de tyckte om boken, fråga om sådant de inte förstod eller kanske komma med önskemål om en uppföljare.

Ni kan också berätta hur ni har arbetat med boken i klassen och skicka foton på övningar ni gjort.

Samtal – podd

Dela in klassen i mindre grupper som får diskutera olika teman i boken. Till exempel att ha svårt att förlåta en kompis, att vara mörkrädd eller att vara ensam barn. I samtalet får eleverna möjlighet att relatera till egna erfarenheter. De som vill kan spela in sina samtal i form av en podd och publicera på någon passande plattform.

Rollspel – Talkshow!

Skapa ett rollspel i klassen där ni bjuder in karaktärer ur boken som får berätta om sina upplevelser. Programledaren förbereder frågor och börjar sedan talkshowen med en kort presentation av sina gäster innan de kommer in. Resten av klassen får agera studiopublik som också kan ställa frågor till personerna. Inför rollspelet kan ni som inspiration titta på ett klipp från en klassisk amerikansk talkshow. Detta för att eleverna ska förstå vilken typ av intervju de ska göra. Intervjun kan gärna vara lättsam med humoristiska inslag och frågor som ”berätta mer om när du ...”, ”hur kändes det?” och ”hur ser ditt liv ut idag?”.

En lugnare variant på rollspelet kan vara att klassen får ställa frågor till elever som har tilldelats roller ur boken: ”Hur tänkte du när du sa så ...?”, ”Varför gjorde du inte så här ...?”. Övningen ger elevernas chans att leva sig in i händelserna och karaktärerna och de får också tillfälle att visa att de har lyssnat *på, mellan* och *bortom* raderna för att tolka bokens händelser och förstå karaktärerna och deras agerande. Förbered gärna denna övning genom att formulera frågor gemensamt för att komma igång.

Drama – Blogg/Vlogg

Ytterligare ett sätt för eleverna att leva sig in i bokens handling och i en karaktär är att skapa någon form av dagboksinslag. Eleverna får välja en karaktär ur boken och en speciell händelse. Beroende på vilket medium eleverna känner sig mest bekväma med kan de antingen spela in en vlogg eller skriva ett blogginlägg där de berättar om det som har hänt och om hur de upplevde detta, som den karaktär de valt att gestalta.

Skapa – Fånga känslan

Låt eleverna använda valfri bildteknik för att fånga känslan de fick av boken. Ett konkret motiv är inte nödvändigt utan eleverna kan utgå från det de kände när de lyssnade på boken. Glada eller mörka färger? Mjuka linjer eller skarpa kontraster?

Sätt upp bilderna bredvid varandra och prata om dem – liknar de varandra? Har klassen tyckt lika eller olika om stämningen i boken? Ett alternativ är att skapa en bild eller bildserie av någon scen eller händelse som eleverna tyckte var extra intressant eller spännande.